

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושש

פקודי (תשכ"ז)

פרשת שקלים
שמות ו' פסוקים י"א-ט"ז

א. כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר גפשו לה' בפקד אותם ולא יהיה בהם בגף בפקוד אותם

ר' ש.ר. הירש (תרגום מגרמנית).

רניתן בזה לבן ישראל לקח חשוב: לא ע"י המצאו, ע"י עצם קיומו קונה הוא לעצמו, לאישיותו, לנפשו ערך ומשמעות, ולא ע"י היותו נהנה מסוב המציאות הוא מהוה חלק אינסגולי של כלל ישראל. אפילו זכות לקיום לא נקנית לו ע"י עצם היותו.

רק ע"י נתינתו, ע"י עשיתו הוא נחשב. רק באמצעות נתינתו ועשייה הוא קונה לעצמו זכות לקיום מתמיד, ורק ע"י שהוא נותן את חלקו בהתאם לחובתו הוא זוכה למעמד בתוך כלל ישראל ורק ע"י שיתן חלקו יפקד בין פקודי ישראל. ואולם ברגע שירצה להפקד בקהלם מבלי לתרום חלקו לסובת הכלל, בו ברגע אבד זכות קיומו.

ואולם מי הוא זה אשר מלאו לבו לומר: בחתי את מלוא חלקי ככל אשר הושת עלי? והאם לא ירגיש כל אחד, בבא זמן הפקודה, שפגיםותיו הן הן הצריכות כפרה? ומי הוא זה אשר יחשוב, כי יעמד ויפקד מבלי אשר נתן כפרו?

1. מהו טעם מצות מתן מחצית השקל בשעת המפקד לפי דעתו?

אא 2. מהי תשובת הירש לשאלה שהתקשו בה כל המפרשים: למה צותה התורה שינתן ככפר נפש דוקא מחצית השקל ולא שקל שלם?

3. פעמים מוזכר "בפקד אותם" בפסוקנו, מה ההבדל בין הוראות המלים האלה בשני המקומות - לפי פרושו של הירש?

ב. כ' י"ב ונתנו איש כפר גפשו לה'

השוה

שמות כ"א ל' אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו

במדב' ל"ה ל"א ולא תקחו כפר לנפש רוצח

במדב' ל"ה ל"ב ולא תקחו כפר לזנוס אל עיר מקלטו.

וכן השוה

במדבר ל"א ט"ח - נ"ה

בנו יעקב בפרושו לס' שמות (בכתב יד!) לפסוקים י"א - ט"ז (תרגום מגרמנית) (אחרי הסבירו שאין המלה "כופר" מופיעה בתורה אלא בפסוקים הנ"ל)

המלה "כופר" אינה מופיעה אף פעם בקשר לקרבנות, אע"פ שהפעל "כפר" תדיר שם ביותר... בעל כרחנו נודה שהתורה בחרה במלה זו במקומנו, כדי שנבין אותה באותה הוראה שבה שמשה במקומות הנ"ל במשפטים ובמסעי, בדיני שור נגח ורוצח בשגגה.

והנה בפרק ל"א בס' במדבר רויי ספור מלחמת מדין בטויים ומושגים שאולים מדין מחצית השקל...

...איש הצבא - אם נמצה חמר הדין - הנו רוצח, מכל מקום הנו הורג אדם, שופך דם, ולכן - שוב אם נמצה עמק הדין - דמו בראשו, ואולם אם נתנה לו נפשו לשלל - יתן כפר, כי דורש דמים ה' וחי כל אדם יקרים לו.

והנה "מחצית השקל" אשר יתנו "בפקוד אותם" הוא "כופר נפש" הניתן מלכתחילה (ולא בדיעבד) "ולא יהיה בהם בגף", הנגף של תאונת רצח במלחמה או של תאונת לשלול שלל ולבוז בז במלחמה, מחצית השקל הניתן מתוך כונה כנה "בפקוד אותם" מעידה על המלחמה העתידה, שלא תבוא למען תאדת דמים ולא למען השלל, אלא שהיא מלחמת ה'.

(1) נגד איזו תפישה בטעם מתן מחצית השקל פונים דבריו?

(2) במה נבדלת דעתו מדעת הרוב הירש שהובאה בשאלה א?

(3) מה הם המושגים במדבר ל"א שאולים מדין מחצית השקל?

אא (4) היכן מצא רמז בתורה שקשור ענין מחצית השקל ביציאה למלחמה?

ג. י"ד ... ונתנו איש כפר בפשו לה' בפקוד אותם...

י"ג זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש...

פסיקתא רבתי ט"ז: ר' יהודה ב"ר סימון בשם ר' יוחנן: שלשה דברים שמע משה טפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו: בשעה שאמר (שם' כ"ה ח') "ועשו לי מקדש", (אמר משה לפני הקב"ה: "רבונו של עולם הן השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה אמרת 'ועשו לי מקדש'?"! אמר לו הקב"ה למשה: "משה! לא כשם שאתה סבור אלא עשרים קרשים בצפון ועשרים קרשים בדרום ושמונה במערב, ואני יורד ומצמצם שכונתי ביניהם למטה, שב' (שם' כ"ח) "ונועדתי לך שם".

בשעה שחטאו (בעגל אמר לו הקב"ה) "ונתנו איש כפר בפשו", אמר משה: רבונו העולמים, מי יכול ליתן פדיון בפשו? (תהלים מ"ט ז'-ח') "אה לא פדה יפדה איש, לא יתן לאלוקים כפרו ויקד פדיון בפשו...". אמר לו הקב"ה: "לא כשם שאתה סבור אלא "זה יתנו" - כזה יתנו. אמר ר' מאיר: כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה, מתחתו כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו: "זה יתנו" - כזה יתנו.

ובשעה שאמר (במדבר כ"ח ב') "ריח נחוח תשמרו להקריב לי במועדו" אמר משה לפני הקב"ה: רבונו העולמים, אם אני מכניס כל חיות שבעולם, יש בהם כדי העלאה אחת? או כל העצים שבעולם, יש בהם כדי הנערה אחת? דכתיב (ישע' מ' מ"ז) 'ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה' אמר לו הקב"ה: "לא כשם שאתה סבור, אלא (במדבר שם) "כבשים בני שנה... שנים ליום" ולא שנים בבת אחת, אלא אחד בכר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים",

רב הונא בשם ר"ב אמר: (אירוב ל"ז) "שדי לא מצאנוך שגיא כח" - לא מצינו כח גבורתו של הקב"ה. אין הקב"ה בא בטרחות על ישראל. וכיון ששמע משה כך, התחיל משבח בישראל ואומר להם (תהלים קמ"ד) "אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלוהיו".

רש"י ד"ה זה יתנו: הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו: כזה יתנו.

1. הסבר מהו פחדו של משה בשלשת המקומות האלה?

2. הסבר מהי כונת המדרש באסרו שהמטבע שהראהו הקב"ה היתה מאש ונלקחה מתחת כסא הכבוד?

3. למה לא הביא רש"י את דברי המדרש בשני המקומות האחרים ולא נמנע מהביאם במקומנו?

ר' יוסף בן שמעון קרא:

ואני יוסף בן שמעון אומר הרגלו של לשון המקרא כך הוא, שהדבר שהוא רוצה לפרש, יאמר: זה הדבר אשר אני מצוה, והולך ומפרש. כמו שמות (ט"ז ט"ז) "זה הדבר אשר צוה ה' - לקטו מסנו"; וכן (בראשית ו') "וזה אשר תעשה אותה - שלש מאות אמה אורך התיבה, חמשים אמה רחבה..."; וכן (שמות כ"ט ל"ח) "וזה אשר תעשה על המזבח - כבשים בני שנה...". אף כאן: זה יתנו" - ומה היא הנתיבה? - מחצית השקל.

4. הסבר, למה אין רש"י מפרש במקומות הללו - הטובאים בדבוי ר' יוסף קרא - דבר, כלומר אינו חולק על הדרך הפרשנית של ר' יוסף קרא ולמה במקומנו סטה מדרך זו ופרש "הראה לו...".

ד. שאלה ברש"י:

י"ב ד"ה כי תשא: לשון קבלה כחרגומו: כשתחפץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם, אל תמנע לגולגלת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מניינם.

1. מה ראה רש"י להוסיף מלת "כשתחפץ" - שאינה לא בפסוק ולא בתרגום. מה תיקן בזה?

2. כיצד מפרש רש"י מלת "ראש"?

3. למה הוסיף גם דברי שלילה "אל תמנע לגולגלת" ולא הוסיף לומר פרושו בחיוב "יתנו כל אחד מחצית...".